

ANU ENDO (SÜND. HAIDLA) JA ANTS HAIDLA MÄLESTUSED

PANI KIRJA

**PÄRNU-JAAGUPI GÜMNAASIUMI 5. KLASSI ÕPILANE
KADI KRUUSMANN**

Juhendaja Elve Tamvere

(Fotod: Endo/Haidla erakogu)

ERIAUHIND VANUSEKLASSIS 7.–9.KLASS

Anu (Haidla) Endo (s. 1942) küüditati koos venna Antsu (s. 1940) ja ema Velli, isa Antoniga Pärnu maakonnast Pärnu-Jaagupist Novosibirski oblasti Masljanino rajooni Dubrovka asulasse.

Praegu elab Anu (Haidla) Endo Halinga vallas Kaelasel ja Ants Haidla Pärnu-Jaagupi alevis.

Kirjutan loo oma vanaema ja vanaonu juttude põhjal, kui nad tulid kahekesi tagasi Siberist, kuhu perekond oli küüditatud 1949. aastal. Peres oli sel ajal neli inimest, tütar Urve sündis juba Siberis.

MEENUTAB VANAONU ANTS

Pärast Stalini surma tärkas eestlastel, kes olid oma kodumaalt väljasaadetud, lootus pääseda tagasi koju. Mina õppisin siis 6. klassis ja tahtsin pärast põhikooli lõpetamist omandada autojuhi kutse. Naabripoiss, kes õppis oblasti tehnikumis ütles, et on ilmunud määrus, mille järgi alla 16. aastased lapsed võivad oma kodumaale sõita. See teade kindlasti rõõmustas vanemaid ja nii otsustati meid õega Eestisse saata. Määrus ilmus vist 1955. aastal ja juba talvel käis tihe kirjavahetus kodustega, kes on nõus meid endajuurde võtma. Viljandimaal elas vanaema Tiiu (isa ema) ja sinna pidimegi sõitma.

Vanemad lootsid ise ka varsti järele tulla. Sama aasta talvel sõitis üks perekond juba kodumaale, aga selle pere pea oli vaba mees, seepärast sai loa ärasõiduks. Lahkus ka Anu ainukene eesti sõbranna, Heidi.

Otsus oli tehtud ja ärasõit määratud augusti lõpuks, enne kooli algust. Kaasa võtsime oma riided, vajalikud dokumendid, toitu teekonnaks. Rongijaama oli üle saja kilomeetri ja kuna bussiliiklust tol ajal veel ei olnud, tuli sõita juhusliku autoga. Meid viis Cerepanovo jaama kohalik autojuht, Eino Jakimainen, sovhoosi uue bensiiniautoga. Jaamas aitas ta osta kassast piletid kuni Tallinnani ja oli seal seni kuni me saime rongi peale. Olime õpilased ja pileti hind oli poole odavam kui täiskasvanutel. Vagunid olid puupüsti rahvast täis ja kuna meil platskaart puudus siis tuli esialgul istuda vahekäigus oma pakkide otsas. Teisel päeval õnnestus saada üks koht ülemisel naril ja öde koos pambuga ronis sinna. Sõit Moskvan kehtis viis ööpäeva ja oli üsna üksluine. Maastik akna taga igav ja trööstitu. Mina mängisin vagunikaaslastega kaarte, kuulasin teiste jutte ja nii möödusid need sõidupäevad. Vaguni naabervahes sõitsid madrused ja nendega suheldes möödus aeg lõbusamalt. Nosisime kaasapandud toitu ja jõime teed, mida vagunisaatja lahkelt pakkus.

Enne ärasõitu Siberist Eestisse Anu ja Ants 1956. aasta augustis.

Moskva Kaasani vaksalisse jõudsimel varahommikul. Meil oli tarvis minna ainult üle suure platsi Balti jaama. Tassisime käeotsas oma kompsud kohale, komposteerisin piletid ja jäime ootama ärasõitu. Päev oli vaba ja teha ei osanud midagi. Keegi giid kutsus ringreisile bussiga mööda linnal. Mina jäin pakke valvama ja öde sõitis ekskursioonile. Tallinna rong väljus õhtul ja kohale jõudsimel vist teise päeva hommikul. Jaamas tuli meil osta piletid Hallistesse. Õnneks oli kassas tööle meie sugulane, kes tundis mu ära ja käskis meil ruttu sõita trammiga Tallinn-Väike jaama, sealt pidi varsti väljuma rong Viljandi-Abja-Pärnu.

VANAEMA ANU MÄLESTUSED

Millised emotsioonid mind lahkumisel Dubrovkast valdasid ei mäleta. Lõpetasin 6. klassi ja põhikool jäi ju lõpetamata. Mina olin saanud just 14. aastaseks ja vend oleks saanud septembri lõpus juba 16 (passisaamise aeg). Kindlasti oli kahju maha jätta sõbranna Vera, klassikaaslased,

ema, isa ning väike 4-aastane õde. Maha jäi ilus loodus, kuumad suved, lumerohked talved, kirju sügis ja lilleilus kevade. Olin reisihuviline ja ootasin põnevusega midagi uut ja põnevat. Alles eelmisel suvel külastasin Suzuni linnas oma vanaisa, kes elas meist paarsada kilomeetrit kaugemal.

Mäletan, et sõit Moskvasse oli üsna igav ja ei mäleta peale magamise, aknast väljavahtimise ja inimeste vaatlemise midagi. Kahjuks polnud mul lugemiseks kaasas ühtegi raamatut. Siberis olin suur lugeja ja küla raamatukogu hästi varustatud venekeelse kirjandusega. Mõnel eestlasel oli kindlasti mõni eestikeelne raamat ka kodus, raamatukogus muidugi mitte. Kord sattus meile O. Lutsu "Kevade", aga ma ei suutnud seda läbi lugeda, liiga palju arusaamatuid sõnu. Meenub pikk sõit arvatavasti üle Volga jõe, hallid siniste aknaluukidega majad ja igav loodus. Magasin kõva nari peal, kattedeks ema õmmeldud kalasabamustriline mantel. Enne Moskvasse jõudmist otsisin kompsust puhta kortsus kleidi, pesin külma veega nägu ja olin üllatusteks valmis. Sõitu mööda pealinna küll ei mäleta, olin vist liiga väsinud ja sõidust tüdinunud. Asjaajamise olin jätnud venna hooleks ja ei vaevanud mõtlemisega oma pead. Tallinnasse jõudsi-me pimedas. Kuulsime eestikeelset juttu ja keegi nokastunud mees laulis "Noorus on ilus aeg". Hallistesse jõudsi-me vist hommikul, sõitu vanaema juurde jälle ei mäleta. Halliste jaamas meil keegi vastas ei olnud ja läksime jala Kulla alevikku, kus vanaema elas.

Elasime proua Masingu majas, teisel korrusel. Kunagi ammu enne Siberit käisin isaga vanaema juures ja mäletasin seda käiku; vanaema tuba kangastelgedega, esivanemate portreesid seinal ja muidugi vanaema. Väikest kasvu, toimekas ja kiire, ääretult hea inimene, kes pidi nüüd asendama meile vanemaid. Kuidas ta kõige sellega toime tuli mind sel ajal väga ei huvitanud. Eks ma vist abistasin teda ka, kuid kindlasti vähe. Mäletan, et rohisin aias. Käisin naabritüdrukutega pohlal, aitasin maja perenaist ja käisin tema juures etteütleri kirjutamas. Proua Masingu oli ajakirju ka vene keeles ja ta lubas mul neid lugeda.

Kooli läksime lähedal asuvasse Halliste 7-klassilisse kooli seitsmendasse klassi. Vend oli enne Siberisse minekut käinud juba koolis ja oskas eesti keeles lugeda ja kirjutada. Minu oskused olid minimaalsed ja miks ma ei läinud õppima Abja vene keskkooli, ei tea. Halliste kooli direktor ja eriti meie tulevane klassijuhataja, Linda Rannap, võtsid meid väga südamlikult vastu. Vend oli õpihimulisem ja hoolsam, eriti tugev matemaatikas ja füüsikas ning lõpetas kooli kevadel. Minu teadmised jäid napiks ja kuna vanemad pidid koju saabuma sügisel, siis õpetajad arvasid ka, et võin klassikursust korrata.

Vanaema tervis jäi viletsaks, aga ta jõudis oma pojapere ära oodata. Ema, isa ja väike õde saabusid oktoobris ja vanaema suri novembris, olles ainult 74 aastat vana. Vanemad vabanesid küll juba kevadel, aga varanatuke tuli ära anda või müüa ja muidugi majale ostja leida. Osa varandust pakiti kastidesse, saadeti raudteejaama ja konteineriga Eestisse. Oma kodukohta Pärnumaale vanemad sel aastal minna ei saanud ja nii möödus aasta Kullas. Meie lapsepõlve kodutalu Ares oli riik endale võtnud ja nüüd elasid seal sovhoosi töölispered. Halliste sovhoosi direktor sm. Luts võttis isa sovhoosi tööle zootehnikuks. Alles järgmisel kevadel pärast minu kooli lõpetamist kolis pere Pärnumaale.

Elama hakkasime Jädivere külas, vanatädi majas. Siin elas ka Siberist tagasi pöördunud vanaisa oma naise ja pojaga. Onu Arved, kes pärast vangilaagrist pääsemist elas veidi aega isa juures Suzunis, sõitis peagi Eestisse tädi tallu Jädiveres. Mahtusime sõbralikult kõik. Isa sai tööle kohalikku kombinaati varustajaks. Töö talle eriti ei sobinud ja peagi läks ta tööle "Koit" kolhoosi agronoomiks, mis oligi tema eriala. Meie pere kolis peagi Kaelasele. Mina käisin keskkoolis, õde algkoolis, vend tehnikumis ja vanemad tööl kolhoosis. Probleeme tööl ega koolis ei olnud, kõik said hakkama.

Mina otsustasin minna keskkooli, kuigi väga kindel polnud, aga kodust kaugemale ka ei julgenud minna. Õppimine läks üle kivide ja kändude, kuigi grammatika jäigi mulle tumedaks,

puudusid ju algteadmised. Kooli lõpetas 21 õpilast ja kui põhikooli lõpetamisel kandsin bembergist kleiti, siis nüüd saatis onu Rootsist uhke kostüümi. Tänu venekeele teadmistele oli mul hiljem lihtsam valida eriala, kuigi õpetaja amet mind eriti ei võlunud. Töötasin kunagi ka raamatukaupluses. Sealne töö mulle väga sobis.

Usun, et läbielatud aastad õpetasid meid mitte virisema tühiste asjade üle, mõistma kaaslasi, olema õnnelikud iga elatud päeva üle ja et ka halb on millekski hea.

ONU ANTS MEENUTAB OMA TEHNIKUMI AEGA

Pärast põhikooli lõpetamist tuli minna edasi õppima. Ema soovis, et ma valiksin mingi tehnikumi ja õpiks kindla ameti. Vanaema käis sovhoosi asjameeste jutul ja heade inimeste abiga otsustasin minna Vaekülla õppima põllumajanduse mehhaniseerimist. Eksamid läksid hästi ja pääsesin sisse. Õppimine ei valmistanud mulle raskusi. Tehnikumis tegelesin hoolega töstmisega, maadlusega, laskmisega ja talvel muidugi suusatamisega. Praktikumi ajal käisime uudismaal vilja koristamas. Viimasel kooliaastal viidi tehnikum üle Tihemetsa. 1961. aastal ma lõpetasin tehnikumi.

Tolle aja riietus tehnikumis oli lihtne, kellelgi polnud veel teksaseid ega uhkeid jakke. Kandsin hoolega viigitud pükse, kindlasti ka lipsu ja ema õmmeldud pluusi. Isegi lõpetamiseks ei olnud meil kõigil võimalik osta ülikonda. Tehnikum andis hea hariduse ja pärast sõjaväeteenistust läksin Tartu Põllumajanduse Akadeemiasse ja lõpetasin kaugõppes. Töötasin Pärnu-Jaagupi EPT-s, Vahenurme kolhoosis, Pärnu kaubanduskontoris ja taas Pärnu-Jaagupis.

KOKKUVÕTTEKS

Vanaema usub, et igal inimesel on oma saatus ja oma kaitseingel, kes saadab teda eluteel. Oma Siberiaegse lapsepõlve sõbrannaga, kes elab nüüd Keilas, kohtuvad nad tihti. Kahjuks on katkenud side Siberi elava Veraga. Külasthanud Dubrovkat on vanaema kahel korral, aga nüüd pole seal enam nii tore kui lapsepõlves. Esimest korda käis vanaema külas sõbranna perel koos vanaisaga 1972. aastal lennukiga ja järgmine sõit oli koos tütre Kristaga, kes oli lõpetanud just põhikooli. Kristal eriti palju meeles pole peale pika rongisõidu ja imeilusa looduse. Paljud noored olid külast lahkunud rajooni või oblasti keskusse. Vera oli abielus: töötas kaupluses, mees töötas sovhoosis ja kaks last käisid koolis. Sovhoos oli küll alles ja allesjäänud inimestel oli seal põllul ja laudas veel tööd. Vanadest ehitistest olid alles koolimaja, haigla, söökla, mõned laudad. Uus oli tellistest ehitatud kontorihoone, kauplus, klubihoone (eestlaste ehitatud hoone põles maha) ja juurde oli ilmunud ka kümmekond uut palkmaja. Kunagi väljasaadetud eestlasi külas enam polnud, ainult üks sakslaste pere veel elas samas majas, kus ennegi. Huvitav on see, et kunagi üks Dubrovka siberlane oli ravil Pärnu sanatooriumis ja külastas ka Haidla peret Kaelasel. Nüüdseks on aga katkenud igasugune side siberi elanikega.